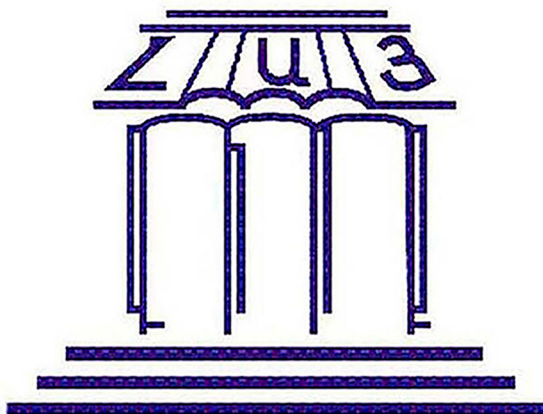

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

184

8

U-30

Մոկրաց
Մարտի 1923

70.0

7011

ՍՈՒՐՍ

ԱՍՏՈՒԱՐ
ԵՒ ՏԻՂԱՐ

(ՎԵՊ)

ԳԱԶԻՐԷ 1923

8

Մ-30

8
Մ-30

ÉTUDE ANALYTIQUE

ՍՈՎԵՏ

14

“ԱՍՏՈՒԱԾ ԵՒ ՏԻՂՄ”

ՄԱՌԻ ՄԱՏԼԵՆ

(ՎԻՊԱԿ)

Գ.Ս.ԶԻՐԷ
Տպարան «Փարոս»
1923

2003

ճառագայթները ունին իրենց նպատակ-կա-
յանը՝ ուր կ'երթան թափանցուիլ, ինչպէս
որ տեսողութեան ճառագայթները ունին
իրենց նպատակ-կայանը՝ ուր կ'երթան
մխրճուիլ:

Հաւանական չէ՞ ուրեմն որ անզբաղ
և հետեւաբար անեզրական պարապու-
թիւնը գրկող մտքին աչքերը ղիւրահա-
ղորդօրէն առինքն են իրենց պարոյրին մէջ
թափանցող հաւատքին ճառագայթը:

Արթնցած էի վերջապէս նախագգացումէ մը դըր-
դուած, երբ տակաւին լողողութեանս սալը չէր ծեծ-
ուած հրդեհագոյժ հոետորին վրդովիչ յանկերգին
մուրճերէն, և ընդոստ կը ցատկեմ անկողնէս, ուր
հագիւ ժամ մը առաջ մտած էի, թատրոնէն վերա-
դարձիս, խանդավառ ու գերագրգուռած երեւակա-
յութեանս աննիւթական մէկ պատկերին թովանքովը
գոնէ երազիս մէջ մարելու յիմար պատրանքովն այն
կրակը՝ որ քսան տարեկան ղիւրարորբօք խառնուած-
քի տէր երիտասարդի մը արքնարոսոր շրթունքները
կը հրդեհէ:

Կը ցատկեմ անկողնէս, և պարապութեան մէջ
ականջիս կը հասնին տակաւին պահնորդին աղաղա-
կին յետին ուրրաները, որոնք կը փշուռին զարնուե-
լով գերմանական դեսպանատան մարմարակերտ պա-
տերուն, ինչպէս երկիւղի հետքեր տարածելով կը
տարտղնի բօթաբեր բուլին վայվայիւնը, մատաղատի
հոգիներու և «նախապաշարեալ» միտքերու մառախ-
լապատ երկնակամարին զարնուելով:

— Ա՛յ... ա՛յ... ա՛յ...:

Ծովեզերեայ պատուհանս, որ կողմնակի Բան-
կալթիի և Շիշլիի հորիզոններն ցոյց կուտայ ինձ

ամէն երեկոյ, երբ թռքերս գործառնողիս ճնշիչ ած-
խածինովը թունաւորուած, միանունքներս ութը
ժամուայ տաժանակիր շարժումին շփումովը լլկուած
և ուղեղս աշխարհիկ մտածումներու հոգերովը և
եղանակին շոգերովը ընդարմացած տուն կը վերա-
դառնամ, Վոսփորի ափունքին թթուածնախիտ զե-
փիւռովը վերանորոգելու համար կենսունակութեանս
չտեմարանը, հանդիստի զօրավիգովն լեցնելու հա-
մար ուժիս ու կորովիս դատարկացած կաթսա-
ները և ամենի ծովուն ու գեղածիծաղ բնութեան
անդիր ու անրարբառ աւետարանին ընթերցումովը
ջամբելու համար մատղաշ ու անզրահ մտածողու-
թիւնս:

Պատուհանս, երազանքիս ու խորհրդածութեանս
այդ անխօս վկան, ինձ ցոյց կուտայ այս անգամ
Բանկալթիի հորիզոնը բոցերու մէջ:

Եւ կարծես թէ այն գիշեր ամենակար Աստու-
ծուն խորհրդաւոր մէկ կատակովը, արշալոյսը արեւ-
մուտքէն ծագեր էր, մինչդեռ Տօլմա Պաղչէի ժամա-
ցոյցը առաւօտեան երեքը կը զարնէր:

— Կրա՛կ կայ, կրա՛կ... և կրակը մեր տան կող-
մերն է կարծեմ, կը մենախօսեմ, հակառակ անոր որ
հրդեհագուժ հոետորը «էլմատաղի» պոռացած էր, և
դուրս կը նետեմ ինքզինքս, օգնութեան հասնելու
համար մօրս և անչափահաս եղբայրներուս, որոնք
Բանկալթի, ձէտիտիէ փողոցը մեր սեփական կալ-
ուածին մէջ կը բնակէին:

Եղբայրներս, կրտսերագոյնը դեռ տասը տարե-
կան, իսկ կրտսերը՝ տասներկու, մօրս խնամքին
կը կարօտէին տակաւին, մինչեւ այն շրջանը թե-
րեւս, ուր Բերացի երիտասարդը, երբեմն բախտին
և երբեմն ալ իր խառնուածքին աքացիէն տարա-
գրուած, յաճախ դուրս կը նետուի հայրազուրկ տու-

նէն, ցերեկը՝ ուրիշին, իսկ զիշերը ինքն իր «ես» ին մէջ ապրելու համար այն օրէն իսկ, երբ այլեւս ընկերութեան ուսերուն բեռ ըլլալէ կը դադրի, չնորհիւ իր ստեղծագործ բազուկներուն և կայծկլտող ուղեղին:

Անապարանքս այնքան յանկարծական կ'ըլլայ և յուզմունքս այնքան բուռն որ, հազիւ ժամանակ կը գտնեմ կռնակս բաճկոնակ մը անցընելու և առանց գուլպայի՝ կօշիկներս հագնելու:

Ֆիզիքսպէս աւելային երիտասարդ մը չի կրնար անդգայ և անտարբեր մնալ այնպիսի դէպքի մը առջեւ որ ուղղակի իր բնազդին կամ իր զգացումներուն կը խօսի:

Ամէն բանական էակ ինքն իր մէջ մէջ մէկ աշխարհ է. անոնցմէ և ոչ մէկուն ներաշխարհը միւսին կը նմանի:

Տաքարիւն ու զիւրազրդիւ երիտասարդի մը համար, յուզմունքի թելադրական ճառագայթները ոգելից ըմպելիքի մը զգլխիչ յատկութիւնն ունին. անոնք պարուրելով անոր էութեան աննիւթական բաժնեմասը, իրենց ժամանակաւոր իշխանութեան տակ կ'առնեն ենթական, այսինքն՝ էակը, մինչև որ ապերեւոյթ մը գայ սթափեցնել զայն իր թմրիւնէն, նման կամքի ու հաւատքի աննիւթական ու բացարձակ այն հոսանքին՝ որուն կեդրոնակուած պարօյրին մէջ կը լուծուի կամագուրկ ու թերահաւատ տկար հոգւոյն անկախութիւնը:

Այդ տաքարիւն ու զիւրազրդիւ երիտասարդն էր որ դուրս կը նետէր ինքզինքը առանց գուլպայի կօշիկները հագնելով:

Պարոն «Զգացումը» կը խոյանայ,
Տիար «Տրամաբանութիւնը» կը վաւանի,
Իւխան «Եսը» կը դաւանանէ:

Այդ անփորձ տղան, անկազմ տրամաբանութիւն, դեռակազմ նկարագիր, ջղուտ կազմ, զգայուն խառնուածք, զօրեղ բնազդ, կամքի տէր ըլլալէ աւելի յամառ ինքնատուութիւն, իր կարողութենէն վեր յանձնառութեանց լծուող ինքնավստահ ոգի, բազուկները դէպի կուրծքին կիսածալ, արմուկները կողիկներուն առնթներ, ափերը մեղկօրէն դէպի թուշին կռփուած, հեւ ի հեւ, Այազ-փաշայի զառիվերը կը վերելքէր:

«Զգացումը», որ բնախօսական անեզրութիւնն է, և որ ան միայն քսանէն վար երիտասարդներու մօտ «ես» էն բղխելով չէ թերեւս որ կը լեցնէ սիրտը այլ ուղղակի Աստուծոյն, կը թելադրէր զիս հարցնել ինքզինքիս թէ՝ «Արդեօք իմիններուս ու է է դժբաղդութիւն պատահած էր»:

«Տրամաբանութիւնը», որուն բնախօսական սահմանը գիտական ուժերու աղբիւրն է կազմակուռ իմացականութեան համար և ինքնաճանաչութեան լճափը՝ դեռակազմ իմացականութեան համար. տրամաբանութիւնը, կը հարցնէր միծխօսիկ ինքնավստահութեանս թէ՝ «Իր աննշան գոյութեան տկար ուժերովը պիտի կրնամ մարել հրդեհը»:

«Եսը», որ աշխարհիկ երիտասարդի մը ուղեղին մէջ տեղաւորուած ոստայնարձակ փաղիժն է. «ես»ը, որ ընկերային խոնաւ, մզլոտ, ջրածնային օրէնքներու պաղլեղացման արդիւնքն է, կը մղէր զիս հարցնել ինքզինքիս թէ՝ «Արդեօք մե՞ր տունն էր այրողը»:

Թէ՛ Թագսիմի մարգարանին մայթն ի վեր հե-
ւասպառ կը վազէի, Թէ՛ այս հարցումներուն պա-
տասխանը կը փնտռէի:

Արևն քրտինքը մտած վերջապէս հասայ Իճատիէի
անկիւնը, ուր պետական հրէջ խումբի ջրհանին
օձագալար խողովակները, երկաթուղիի անկանոն
գիծերու պէս, ճամբան կը կտրէին:

Հրդեհը, մեր տան ետեւի շարքի տուններէն ծա-
գում առնելով՝ հրոյ ճարակ ըրած էր ամբողջ կղզեակ
մը տուններ, առանց մեր տան շարքն անցնելու, և
տակաւին իրար չփռած լուցափայտէ տուններու
օձակեղու բոցերը ամպերն ի վեր կը սողալին:

Ասեղ ձգելու տեղ չէր մնացեր փողոցին մէջ:
Ծրջակայ տուններու կահ կարասիները, մօտակայ դա-
տարկ հողամասին վրայ գիղուած էին անկանոնօրէն,
խառն ի խառն վիճակի մէջ, ձեւայնելով այսպէս
գոյքերու պզտիկ բլրակներ, որոնց իւրաքանչիւրին
առջեւ ընտանիքին մէկ կամ մէկէ աւելի անդամը
պահնորդի դերը կը կատարէր, և մթութեան մատը,
անոնց աչքերուն մէջ կայծկլտացող յուսահատութեան
ու մտահոգութեան լապտերը ցոյց կուտար ան-
ցորդին:

Դո՛ս ու բո՛հին մէջ ճամբայ կը բանամ մանրա-
ծաւալ մարմինիս և կը մտնեմ մեր տունը, որուն
ընդարձակ պարտէզին մէջ կը տեսնեմ կահ կարասի-
ներու բլրակներ, իւրաքանչիւրին առջեւ ցցուած մեր
վարձակալներէն մին կամ միւսը:

Հոս՝ Օր. Մաննիկը իր նշանածին հետ կարկահ
մը բացած ոսկեճամուկ ձեռագործ մը կը քակէ աւելի
ապահով տեղ մը տեղաւորելու համար զայն. հոն՝
կառապան Վասիլի կինը՝ աստուածամօր «գօնիզման»
քարիւղի սնտուկի մը մէջ կը տեղաւորէ, առանց

երբէք աստուածամօր պատկերին առջեւ պլպլացող
իւզավառ կանթեղը մարելու. անդին՝ Քայմէնին՝ իր
մայրապետացու աղջկան՝ Մատլէնի աղօթքի համրիչը՝
ձեռքին «բաթէր նօսթէր»ը կը մըթմըթայ. վերը՝
հրդեհին բոցերուն կողմը բացուող պատուհաններէն
միոյն մէջ, Քայմէնի ջերմեանդ աղջիկը Մատլէն,
որ երբէք չէր բացակայեր Սէնթ էսքրիի թիւ և անթիւ
պատարագներէն, և աղօթագիրքը երբէք չէր ձգեր
իր ձեռքէն ու «ալէ մարիա»ն՝ իր չրթունքներէն, խո-
հուն, մեղամղձոտ ու տխուր, կը դիտէր հրոյ ճարակ
աղաւնոցի մը բոցերուն սողնակերպ վերելքը և բոց-
պարը անվեհեր աղանձներուն, որոնք, կարծես
գիշերուան մութին մէջ անկիղուկէ ձիւնասպիտակ ու
լուսափայլ բնագոյով մը փետրաւորուած, կը ճախ-
րէին ոլոր մոլոր, ծուխին ու բոցին տարրալուծուող
չեղփերը գգուելով և իրենց սայրասուր թռիչքովը ո՛չ
միայն արհամարհելով մահուան վտանգը, այլ նաեւ
հերքելով ժամանակին, միջոցին ու պարապութեան
գոյութիւնը:

Մասնուէն ցերս՝ Մարի,

Մասնուէն դուրս՝ Մասիւն:

Ապահովուելէ վերջ որ մեր տան ուէ վտանգ չէր սպառնար և բոցերը փոխած էին իրենց ճամբան այն հովին հետ որ նախ հիւսիսէն դէպի հարաւ կը փչէր իսկ այժմ հարաւէն դէպի հիւսիս, և երեւնալէ վերջ մօրս, որ կա՛ն կարտախները կը տեղաւորէր անրաժա-
նելի ճերմակ լաջակը գլխին և կապտեգր անձեռոցը ուսին, կը սողամ վեր սանդուխներէն, աւելի մօ-
տէն ղիտելու համար մտախոհանքը Մատլէնի, որ արմուկները պատուհանին կռթնցուցած ու գլուխը ձեռքերուն մէջ, ղեռ կը ղիտէր բոցաբլրը աղաւնի-
ներուն, ինչպէս Յորդանանի հորիզոնին վրայ, երկու հազար տարի առաջ Մագթաղինացին ղիտած էր աղաւնակերպ Սուրբ Հոգիին վայրէջքը:

Եթէ թաղին զրացիները կը տեսնէին Մատլէնի ամէն առաւօտ հաւախօսին աղօթագիրք ի ձեռին, քողը գլխին, սեւ թաւիչէ թիկնոցը ուսերուն, աղօթ-
քի խաչակիր համրիչը մէջքին ձէտիտիէի զառիվերը թեթեւաքայլ վերելքելը, ատիկա ինքզինքը կրօնա-
կից զրացուհիներու իրը ջերմեռանդուն մը ցոյց տալու համար չէր, այլ իր առաքինութիւնը, իր մաքրակրօնութիւնը, իր հեղահամբոյր բնաւորութիւնը և իր ներքնապահանջութիւնը հաւատքի խորհրդա-
ւոր սփոփածոցին մէջ վառ պահելու համար էր:

Քսան երկու տարեկան էր Մատլէն, չեմ գիտեր ո՛ր թուականին գաղթած Բոլոնիայէն ընտանեօք, որմէ այժմ ողջ մնացած էր իր մայրը՝ չարածձի եղ-
բայրներուս կողմէ մականուանեալ «Քայմէնի», այս

յունարէն բառը իր անհատնում խօսակցութեան գրա-
հատորին իբր գլխագարդ գործածելուն համար:

Միւլքան՝ Մատլէնի կրտսեր քոյրը՝ հազիւ տասնը հօթը տարեկան՝ անցեալ տարի հոգին յանձնած էինք:

Հոգեկան այն մեռելութիւնը որ յաճախ բնական մահէն առաջ կը սողոսկի երիտասարդ հոգիներու մէջ և ճամբայ կը բանայ մարմնաւոր մահուան, այն անաղորոյն մահը, որ տառապանքէն ու թշուառու-
թենէն, յուսահատութենէն ու ապագայի մթութե-
նէն, ընկերային ապօրինի կարգ ու սարքէն մաղուե-
լով, զիշերուան խոնաւութեան պէս կ'իջնէ երիտա-
սարդ հոգիներու քրտնաթոր ծոծրակն ի վար և չնչա-
վրէպ կուրծքին վրայ, այն ամենի մահը զոր գիտու-
թիւնը «(թոքախտ)» կը կոչէ և տգիտութիւնը՝ «(Աստու-
ծոյ կամքը)», խլած տարած էր Միւլքան, սեւերու
մէջ թաթխելով անմխիթար մայրը՝ Քայմէնին, և
վշտի գիծ մը աւելցնելով քրոջ՝ Մատլէնի ձիւնասպի-
տակ ճակտին վրայ, ուր այժմ իր ոսկեգոյն մազերը,
անխնամօրէն թողուած իրենց բնական վիճակին մէջ,
կը ծփային տարուբերուելով առաւօտեան զեփեռին
գգուանքէն:

Լէօնարտօ Տէ Վինչիի ձօգօնտային չի պիտի
նմանցնեմ Մատլէնը, ոչ ալ զեղեցկութեան չաս-
տուածունիին՝ Աստղիկի, և ո՛չ ալ աստուածամօր
մտացածին պատկերին. առնուազն չափազանցութիւն
մը պիտի ըլլար ատիկա:

Բնապաշտ նկարիչ մը կը նկարէ ո՛չ թէ այն ինչ
որ իր երեւակայութիւնը կը թելադրէ, ալ ա՛յն ինչ
որ իր աչքերը կը տեսնեն:

Պիտի տեսնեմ այնպէս ինչպէս որ էր Մատլէն և
հետեւաբար պիտի նկարագրեմ այնպէս ինչպէս որ կը
տեսնէ զայն յիշողութիւնս տասնը հինգ տարի յետոյ:

Ահա կը բանամ «Լառուս»ը և կանգ կ'առնեմ Մառի Սթիւարթի գծանկարին առջեւ. Մատլէնի դէմն էի: Մէկ քանի գիծով շինուած դէմք մը որուն կուտամ միջակ հասակ մը, նիհար կազմ մը, խարտեաչ մազեր, փոքր բիբերով խաթ աչուկներ, բաց չազանակագոյն անօտր յօնքեր, նեղ և թեթեւակօս ճակատ մը, երկար այլ աննշմարելի թարթիչներ, գունաթափ այլ նուրբ չրթունքներ, փոքրիկ բերան մը՝ ճերմակ և նուրբ ակռաներու ստեղնաչարով մը եզերուած, վերնամասը տեղ տեղ դեղնագոյն ցաներով դալկացած՝ վայրէջքը լեցունկիկ այտեր, մեղմադճոտ ու անմեղունակ նայուածք մը՝ որուն ամէն մէկ թրթիռը լռաթաղ եկեղեցիի մը խնկաւէտ խորանին ծիրանեծալ վարագոյրը կը բանայ, և ահա կ'ունենամ կենդանի պատկերը Մառի Մատլէնի՝ Մառի Սթիւարթի անձին մէջ:

Կի՛նն ու Կրօնքը իրարմով ընդելուզուած:

Ամեն շարժում գիծ մըն է,
Ամեն երեսոյք՝ քուանճան մը:

Մեր մտերմութիւնը, իրարու հետ, այնքան ալ սերտ չէր եղած. սա կը յիշեմ միայն թէ երբեմն մեր սենեակը կուգար, ձմեռ գիշերները, երբ վեց հոգի դէմ դիմաց սկամպիլ կը խաղայինք, ի խնդիր եմէք խաբայիՖիի կամ սիմիքի, իրարու գլուխ պատռելու չափ պոռչտալով ու կզուլտելով:

Մատլէն երբէք չէր մասնակցեր թղթախաղին, այլ միշտ կը խօսէր մօրս հետ. ո՛չ, չէր խօսեր, կը փսփսար:

Պօսքը մտքի անկախութեան և անհատին համարձակութեան յատկանիշն է, փսփսուքը՝ բռնադատուած մտքին ու երկչոտ անհատին արտայայտութեան չափանիշը:

Երբ թղթախաղին մէջ իբր դեկավար «կատարեալ ապուշութիւն է ըրածդ, ծօ՛, սկամպիլ կ'ըսեմ, խօզ կը քաչես կոր», ըսելով կը յանդիմանէի խաղի ձախաւեր ընկերներէս մին, որ միշտ ինծի ընկեր կ'իյնար ինքնավստահութեանս իբրեւ պատիժ, Մատլէն կը խոնարհեցնէր իր գլուխը ամօթխածօրէն, թերեւս ո՛չ թէ անոր համար որ նախատած էի խաղի մէջ ընկերս, այլ անոր համար որ «ապուշ» և «ծօ» որակականները արտասանած էի: Հաւանականաբար իր աստուածընկալ հոգւոյն խորհրդաւոր հաւատամքը, որ զինք լռութեան և խոնարհութեան մէջ կը պահէր, կ'ընդարձակէր այդ թռուցիկ բառերուն իմաստը իր աշխարհիկ ուղեղին մէջ:

Բայց այն ատեն իրերը այսպէս կը դիտէի՝
արդեօք իրենց մկրտական մերկութեան մէջ, երբէ՞ք :

Կը յիշեմ նաեւ մեր բարեկամութեան չափանիշը
հակակշռող հետեւեալ աննշան դրուագը .

1906 ի կաղանդին էր կարծեմ . լաւ չեմ յիշեր թէ
ինչ նուիրեցի մօրս և եղբայրներուս , բայց միտքէս
չելլար այն կաղանդէքը զոր գնեցի թղթավաճառ
Ձէլիչէն Մատլէնի համար :

Ստափէ սիրուն աղօթքի համրիչ մըն էր ան՝
զոր Մատլէն չի մերժեց . . . «Մէռսի» մը ըսելու տեղ
ամօթխածօրէն խոնարհելով . . . :

Համեստութիւնը հողին կը նայի , գո-
ռօղութիւնը՝ ամպերուն :

Մտածեցի ինքնիրենս թէ Մատլէն տմարդի էր
եթէ ոչ անքաղաքավար : Բայց տմարդին ալ , անքա-
ղաքավարն ալ ես էի իմ այս անողոք մտածումովս
և այն ատենուայ դատելու անարդար եղանակովս :

Եթէ Մատլէնի ջերմեռանդութիւնը զմայլեցուց
զիս այն օրը երբ Քայմէնին անխորհրդապահօրէն
կը պատմէր ինձ թէ Մատլէն այնքան աստուածավախ
էր որ համրիչը ստանալէ վերջ համբուրած էր անոր
արծաթազօծ խաչը , այդ զմայլանքը ոչինչ փոխած էր
իմ մէջս որուն կարելի ըլլար պատանեկան անփոր-
ձութենէ տարբեր մեկնութիւն մը տալ :

Կեանքի մէջ աննշան դիպուածներ կան
որոնք ճակատագիր մը կը փոխեն :

Յաճախ բնագլխաբար կը հետեւինք այն
բանաձևուած խորհրդածութեանց որոնց
վրայ երբէք չենք մտածած և որոնք մեզի
բոլորովին անձանօթ են :

Ձի կայ շարժում մը հողեկան աշխար-
հին մէջ որ իր պատճառը չունենայ , չի կայ
երեւոյթ մը բարոյական աշխարհին մէջ որ
իր արդիւնքը չի տայ :

Ամէն շարժում բառ մըն է , ամէն
երեւոյթ՝ գիրք մը . բնութիւնը ստեղծած
է զայն , սովորութիւնը՝ ջամբած :

Յաճախ աչքի աննշմարելի թարթում
մը իր մէջ խորհրդաւոր եղերերգութիւն մը
կամ բարոյական սճիր մը կը բովանդակէ :

Յաճախ դիմագիծի աննշան փոփոխու-
թիւն մը մեր թերութեանց և մոլութեանց ,
մեր յատկութեանց և բարեմասնութեանց ,
մեր մտադրութեանց կամ մտածողութեանց
ճերմակ կամ սև յուշատետրը կը թղթատէ :

Հողին չերեւիր , կը խօսի . մարդկային
աչքերուն մէջն է անոր լեզուն :

Ամէն նայուածք ճառագայթ մըն է ,
և ամէն ճառագայթ՝ լուսատառ խօսք
մը : Աստուած չարադրած է զայն , ընկե-
րութիւնը՝ դասաւորած :

Դիտելը մարդկային գործողութիւն մըն
է , հասկնալը՝ մտային կռիւ մը , թափան-
ցելը՝ հանճարային պատերազմ մը , գուշա-
կելը՝ գերմարդկային ճակատամարտ մը :

Այսպէ՞ս կը խորհրդածէի այն ատեն , երբ Մատ-
լէն «ապուշ» և «ծօ» բառերը լսելով կը խոնարհէր ,
երբ համրիչը ընդունելէ վերջ փոխանակ «Մէռսի» մը
ըսելու , խոնարհելով ներս կը քաշուէր իր սենեա-
կէն , ինձմէ ծածկելու համար խաչին տրուած համ-
բոյրը թերեւս . երբէ՞ք . . . :

Ի՞նչ կարելի էր սպասել քսան տարեկան անփորձ երիտասարդէ մը . որուն մտքին աչքերը տակաւին չէին ճառագայթալցուած՝ կարենալ տեսնելու համար հոգեբանական երեւոյթները իրենց իսկական գոյնին մէջ :

Չակերտում հոսիւր

Մարդկային ընկերութիւնը գէշ ծրագրուած վարժարան մըն է ուր երիտասարդութիւնը քսան տարեկանին կը մտնէ՝ փորձառութեան ձեռքէն ստանալու համար իր վկայականը երեսունին :

Քսանէն առաջ միտքը կը նմանի լիալուսնի մը որուն ցոլքերը հազիւ լուսաւորելով քսանին էութիւնը, կ'անցնին հոգեբանական երեւոյթներու մակերեսէն՝ առանց անոնց խորը կարենալ թափանցելու : Մինչդեռ լուսինը արեւէն կը ստանայ իր փայլը, երիտասարդը կը ստանայ զայն ընկերութենէն :

Երեսունէն վերջ միտքը ինքնին արեւ մըն է արդէն . անոր ճառագայթները կը տեսնեն այլևս մութին մէջ . անոնք կը թափանցեն իրենց տակն իյնող բոլոր երեւոյթներուն խորը :

Ինչպէս որ կենսածնական օրէնքը իր կերպարանափոխական հանգրուաններն ունի՝ ուր աստիճանաբար կը զարգանայ մեր էութիւնը, և ինչպէս որ միեւնոյն սերունդին նախահայրը իր կենսազրական զանազան գիծերն ունի՝ ուր կը կազմուին ու իրար

կ'օղակաւորեն անհատապատմութեան այլ և այլ փուլերը, նոյնպէս նաեւ մտածողութեան աղբիւրը՝ ուղեղը իր կերպարանափոխութեան շրջաններն ունի՝ ուր զիտելու, մտածելու և դատելու եղանակները կը զարգանան ու կը տարբերին իրարմէ, համաձայն բնախօսական և ընկերային օրէնքներու :

Պատանի մը՝ տասնըչորսէն մինչեւ քսան՝ հազիւ թէ կարողանայ մտածել աշխարհային երեւոյթներու արտաքինին վրայ միայն . ան ընկերութիւնը կ'ըմբռնէ իր զասընկերներուն կամ զինքը շրջապատող խմբակցութեան մէջ և ընկերային հարցերը կը լուծէ իր քմահաճոյքին ձեռնառու եղանակաւ : Մոլեռանդ մըն է ան : Անոր մէջ անափառութեան ունակութիւնը և արժանապատուութեան զգացումը զօրաւոր է ա՛յնքան որքան զօրաւոր է նոյն տարիքն ունեցող զեռաթի աղջկան մը մէջ սիրոյ և գթութեան զգացումը :

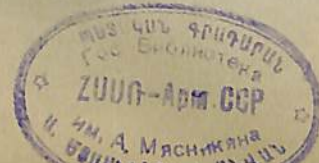
Անոր դատարանը իր ե'սն է, իր անհատականութեան անձեռնմխելիութիւնը : Ան չի ճանչար տակաւին ընկերային կազմն ու իր օրինագիրքը, որ կեանքի ճամբուն վրայ իր անփորձութեան առջեւ նոր բացուած նեղ դուռ մըն է, ուրկէ ներս մտնելու կը վարանի անոր անտիտղոս ինքնավստահութիւնը :

Յուշատետրիս մէջ ենթադժեալ տողերով արձանագրած եմ հետեւեալ անմոռանալի դրուագը .

Երբ օր մը դասարանին մէջ հարցունեցաւ Յովսէփի թէ ինչո՞ւ ապտակած էր իր կրտսեր դասընկերներէն մին, Յովսէփ պատասխանեց .

— Լեզու հանեց ինձի, անոր համար :

Երբ ուսուցիչը զիտել տուաւ անոր թէ կրնար իրեն իմաց տալ այդ պարագան, և թէ անքաղաքաւար աշակերտ մը պատժելը ի՞ր իրաւունքն էր, Յովսէփ պատասխանեց .

— Միւսի՛ւ, եթէ լեզուն Զեզի հանած ըլլար, այն ատեն միայն իրաւունք պիտի ունենայիք Դուք պատժելու :

Միւսիւն, դասընկերոջս այս բոլորչի համարձակախօսութենէն չչմած, երբ դիտել տուաւ անոր թէ ծանր չէ՞ր գտնէր ծաղրանքի մը փոխարէն տրուած ապտակ մը իբրեւ պատիժ, Յովսէփի պատասխանեց .

— Այո՛, ծա՛նր է, բայց ես ապտակէն աւելի՛ ծանր եմ :

Երբ միւսիւն դիտել տուաւ անոր թէ լեզու հանող պարանը՝ տարիքով իրմէ փոքր ըլլալով՝ պէտք չէր որ զայն ապտակեր, Յովսէփի, իբրեւ վերջաբան, հետեւեալ պատասխանը տուաւ .

— Փոքր է, բայց ամէն ամիս երկրորդ ելլալը գիտէ . . . :

Յովսէփի տասնը վեց տարեկան էր . այս տողերը գրողը Յովսէփի դասընկերն էր և նոյն դասարանին . . . ինը :

Եւ Յովսէփի դասընկերոջ ուղեղին դռնակէն ներս՝ իր դասընկերները գերազանցելու փառասիրական նախանձէն տարբեր չարիք չէր մտնէր : Իր չքաւոր դասընկերոջ երկու թերթ սամանլը թուղթ և կամ աւրուած գրչածայր մը տալու գթասրտութեանէն տարբեր բարիք չէր կրնար ամբարիւլ անոր սիրտը տակաւին :

Խիղճը ցուցամաս մը ունի,
Եսը՝ մասնեմաս մը :

Հազիւ դպրոցական հեղձուցիչ մթնոլորտէն ձերբազատուած այդ ճնշուած ուղեղը և այդ պարապ սիրտը, որ սակայն ցնորագօծ պատկերով մը զրաւուած էր ժամանակէ մը ի վեր, կը քաշուէր, կը ձգուէր, կ'առնէր քնուէր Մատլէնի հաւատքին ու կամքին բացարձակ զօրութենէն :

Հաւատքի աղջկան անձը, մագնետացած թերեւս վերացումի ու աղօթքի ձգողական հոսանքներուն խտացումովը, իմ չոր ու տկար հաւատքիս վանողական հոսանքուտը դէպի իրեն կը քաշէր :

Մատլէնի գտնուած պարապ սենեակին դրան առջեւն էի այժմ :

Մեզ իրարմէ զատող միջոցը հազիւ քանի մը վճռական քայլերով չափուող վարանման պարապութիւն մը կը խորանարդէր :

Կօչիկներուս քիթերուն վրայ կոխելով կը կենամ դրանը մէջօքը : Ոչ մէկ չչուկ : Հրդեհին բոցերուն վարդազոյն ցոլքերը ներս կը մտնէին պատուհաններէն և կը լուսաւորէին սենեակը : Մատլէնի այտերը կարմրած էին :

Յանկարծ, հակառակ անոր որ չնչառութիւնս անգամ չի կարենալ լսելու աստիճան կեանքի երեւոյթներս ինքն իր մէջս քաշած էի, Մատլէն ետին դարձաւ :

Մեր զոյգ մտածողութիւնները յարաբերութեան մէջ մտած էին այդ վայրկեանէն սկսեալ :

Պահ մը, ապշահար, զիս դիտելէ վերջ, առանց

բառ մը արտասանելու, դէպի դուռը քալեց, թերեւս փրկելու համար իր ապաշխարհիկ անձը այն մեղապարտ մտածողութեան ճիրաններէն, որուն բղջախուհութիւնն անունը կուտայ եկեղեցին:

Հասկնալով որ ինէ խոյս տալ կ'ուզէ, ճամբայ կը բանամ ըսելով:

— Բարի լոյս, Մատէ՛ն:

— Աստուծոյ բարին, Հրա՛յր, կը պատասխանէ և կոնդ կ'առնէ զրանը մէջ, ինձմէ երկու քայլ անդին: Ապա, դառնալով և ինծի մօտենալով կը հարցնէ.

— Հրայր, չատո՞նց է որ հոս կը գտնուիս:

— Ո՛հ, հագիւ մէկ երկու վայրկեանէ ի վեր, կ'ըլլայ պատասխանս:

— Ինչո՞ւ վեր ելար:

— Քեզի «բարի լոյս» ըսելու համար. իսկ եթէ քու առանձնութիւնդ խռովեցի, կը մեկնիմ, կը յաւելիւմ անտարբերօրէն և բան մը ըսած ըլլալու դիտաւորութեամբ:

— Ո՛հ, ո՛չ... դուն կեցի՛ր... ե՛ս կը մեկնիմ, կ'ըսէ ու քայլ մը կ'առնէ հեռանալու համար, բայց վարանքը, յօդացաւի մը պէս անոր սրունդներուն մէջ մտնելով, կը ջլատէ անոր յօդակապերը:

Ետին կը դառնայ և իմ անտարբեր արտայայտութեանս լակոնական մուրճերէն անգլթօրէն կ'առնուած, կը հարցնէ.

— Ուրեմն գիտէ՞ր որ ես հոս էի:

— Անչո՛ւշտ, պարտէ՞ղէն տեսայ քեզ:

— Եւ վե՞ր ելար...:

— Քեզ տեսնելուս պէս:

— Ո՛հ, իրա՞ւ...:

— Եւ հինգ վայրկեանէ ի վեր է որ հոս եմ:

— Ու զի՞ս կը լրտեսէիր, չարածճի: Գիտե՞ս որու վրայ կը մտածէի կոր...:

— Ինչէ՞ն գիտնամ, եթէ չըսես:

— Ձի՛ պիտի ըսեմ...:

— Ուրեմն թո՛յլ տուր որ գուշակեմ:

— Ըսէ՛ տեսնեմ:

— Սուրբ Սթանիսլասի մարտիրոսութեան վրայ:

— Ձի գիտցար, կ'ըսէ գլխահակ, ու քով քովի կը մօտենանք պատուհանին:

— Ժամը քանի՞ն ծագեցաւ հրդեհը, կը հարցընեմ, սրտնեղիչ խօսակցութեան մը նիւթը փոխելու անողոք մտադրութեամբ թերեւս:

— Երկուքին քառօրդ մնացած. այդ ժամէն ի վեր է որ հոս կեցած կը մտածեմ կոր:

— Եւ աղաւնիներուն թռչտիլը կը դիտես կոր, հէ՞:

— Այո՛. որքա՛ն երջանիկ են անոնք և որքա՛ն անմեղ:

— Քեզի՛ պէս:

— Ո՛հ, ես երջանիկ չեմ և ո՛չ ալ անմեղ. կը տրտնջայ՝ իր նայուածքին ծիրանին աչքերուս մէջ հոսեցնելէ և իր բիւրեղացած ձայնին տխրահնչիւն չեչտերը հողոյս խորը թափանցելէ վերջ մագերուն քուժայթին հետ խաղալով:

— Որովհետեւ տխուր բնաւորութիւն մը ունիս, դիտել կուտամ կոպտօրէն:

— Իրաւո՛ւնք ունիս, չա՛տ տխուր, չա՛տ մեղա մաղձոտ...: Բայց ինչո՞ւ օձիք չես դրեր:

— Որովհետեւ աճապարեցի:

— Հո՞ս գալու համար...:

— Մօրս օգնութեան հասնելու համար:

Ս,յս քարուքանդ պատասխանին վրայ թոքախտաւորի մը հեւքին նման անլսելի հառաչ մը թռչե-

լով Մատլենի ընդերքէն՝ պարապութեան մէջ կը կորսուի, ովկիանոսին մէջ իյնող կաթիլ մը ջուրին պէս:

Ապա, առջեւը նայելով, ինքնիրեն խօսելու չափ ցած ձայնով, կը կրկնէ.

— Շա՛տ տխուր, շա՛տ մեղամաղձոտ, և...

Կ'ընդհատէ խօսքը և իր դողդոջուն ձեռքը, ուսիս վրայ դնելով, կը յաւելու.

— Բայց դուն և ան երջանիկ էք, այնպէս չէ...:

— «Ան» ո՞վ է:

— Խօսեցեալդ:

— Կը տարակուսիմ:

— Ինչո՞ւ...:

— Որովհետեւ չեմ սիրեր զինքը:

Անա՛ ընկերային ոճիրը զոր կը գործէի: Ո՞վ էր զորն. խօսեցեալս, այսինքն՝ Սիրտը:

Անա՛ բարոյական մարդասպանութիւնը զոր կը կատարէի: Ո՞վ էր սպաննողը. Մատլեն, այսինքն՝ Անմեղութիւնը:

Բայց ո՞ւր կը կատարուէր այդ ոճրապարտ արարքը:

Բնազդիս մէջ:

Ինչո՞ւ. չեմ գիտեր:

Թերեւս չարաչափելու համար Մատլենի կանացի տկարութեան երեխայիքները, թերեւս չի քանդելու համար անոր աստուածային զգացումներուն յօրինած անըջային դդեակները, թերեւս չի ջախջախելու համար անոր համեստ արժանապատուութեան ողնասիւնը, թերեւս ճշմարտախօսութեան ճերմակ շապիկովը ծածկելու համար կեղծիքին ու սուտին խարանուած բազուկը:

Չե՛մ գիտեր վերջապէս:

Աշխարհային օրէնքը, բանաձեւուած մարդկայ-

նօրէն, կը դատապարտէ ոճիրը միայն հո՛ն, ուր արտաքին երեսոյքները չեն կրնար հաստատել ոճրագործին անմեղութիւնը: Իսկ երկնային օրէնքը, բանաձեւուած գերմարդօրէն, կը դատապարտէ ոճիրը նաեւ հո՛ն, ուր ներքին երեսոյքները կը հաստատեն անմեղին ոճրագործութիւնը:

Միոյն մէջ անսահմանութիւն մը կայ, միւսին մէջ՝ սահման մը:

Մին նկեղեցին է, միւսը Ընկերութիւնը. այսինքն՝ Բան և Գործ:

«Աստուած Է. Տիդմ»:

Արեւալոյս մը ու վախճան չունի

Եւ Մատլենի այն դողդոջուն ձեռքը, որ պահ մը առաջ ուսիս վրայ կը հանդէ՛ր, ինքնաբերաբար, ահամայօրէն, առանց երբէք գիտակցելու թէ չնորհ մըն էր այդ շարժումը, վար կ'իյնար հանդիպելով արիւնախանձ ճիրաններուս, որոնք գիշատիչ վայրագութեամբ մը կը բզբռէին կուսակրօն ազջկան ամօթխածութիւնը, պրկուելով ու չրթունքներուս մօտեցնելով անոր գունատ ու պաղ չրթունքները:

Բայց այդ չրթունքները տակաւին անմեղութեան չրթունքներուն չի դաւած, հազիւ թէ անոր անօր շունչին անբոյր թոյրովը միտքիս աչքերը ներկուած, ձեռքերս իր ձեռքերուն մէջ, գլուխը հակած ուսիս վրայ, սարսափահար ետ կը մղենք զիրար այն պահուն երբ հրաշէկ կայծակ մը օձի նման սողալով մեր գլուխին վրայէն կ'անցնի, ներս կը մտնէ պատուհա-

նէն ու տախտակամածին վրայ խնալով կը փշուռի, սալին վրայ կռնուող երկաթի կարմրած կտորի մը պէս կայծեր արձակելով ու չի յագեցած կիրքի մը պէս մխալով:

Այրած փայտի կտոր մըն էր, որ հետամղուած հրդեհին բոցերէն, եկած նետած էր ինքզինքը մեր պատուհանէն ներս:

Թերեւս բնական երեւոյթներուն մէջ զիպուած չի կայ. ամէն երեւոյթ բնական անծանօթ օրէնքի մը կը հպատակի և այդ երեւոյթներն են որ յաճախ ցոյց կուտան մեզ Աստուծոյ մատը:

Խղճմտաւնքն է ան:

Առաջ կը խոյանամ և ոտքերուս տակ առնելով վառող փայտի կտորը, որուն երկարութիւնը շուրջ երեսուն սանդղմէթրի կը հասնէր, կը սկսիմ կոխուտելով մարել զայն: Ամէն ոտքի հարուած ածխացած փայտի փշուր մը կը փրցնէր վառած փայտի կտորէն և ամէն փոշիացած կայծ կը մոխրանար գետնին վրայ:

Խղճմտանքը թերեւս մեր եսասիրուած թեան տաշեղները մոխրացնող բոցն է զոր կը մարենք:

Մատլէն, սարսափահար, խոշոր խոշոր բանալով աչքերը՝ ուր անդռն իր «հայր մեր»ը կը փափսար, սենեակին պարապ անկիւններէն միոյն մէջ քաշուած, երեսը խաչակնքելով զիս կը դիտէր:

Ան աւելի գեղեցկացեր էր այժմ: Երկիւղն ու սարսափը անոր տկարութեան ներքնապարիսպը դրաւած էին, բայց «հայր մեր»ն ու խաչը անոր հաւատքին արտաքին պարիսպը ռազմազինած էին: Անոր նուազուն աչքերուն մէջ ցնծերդ մը կը թրթռար ու

անոր գունաթափ շրթունքներուն վրայ հրթիռ մը կը բռնկէր այժմ:

Չէ՞ մի որ կինը իր երկիւղի և տկարութեան վայրկեաններուն կը վսեմանայ. և այդ վսեմութիւնը չէ՞ միթէ մեզ առինքնողը:

Գետնին վրայ թողնով մարող փայտի կտորը, որ մրոտած էր ամառնային ձերմակ կօշիկներուս կտաւէ երեսները, կը մօտենամ Մատլէնի, և, առնական անգութ չհշտ մը դնելով ձայնիս խոժողադէմ ելիւժջներուն մէջ, կ'ըսեմ.

— Մարեցաւ, մարեցաւ, ինքզինքի՛դ եկուր, Մատլէն, վախնալիք բան չիկայ:

— Աստուածամա՛ր. . ., կը փափսայ և ձախ ձեռքը ինծի երկարելով, կը յաւելու.

— Երթա՛նք, երթա՛նք, փախչի՛նք. . .

Հաւատքը ունի անուշիկ աչքեր որոնք մի՛շտ խղճմտանքի հայելին մէջ կը նային: Մատլէնի աչքերը հո՞ն կը նայէին:

Երիտասարդութիւնը երբ անարդարուծ թեան կողմը կը հակի, չի համարձակիր խիղճի հայելին մէջ նայիլ, մինչդեռ միջին տարիք ունեցող անձ մը ինքզինքը կը տեսնէ անոր մէջ. ահա ատոր մէջն է կեանքի այդ երկու շրջաններուն մէջ դաժնուող տարբերութիւնը:

Կը բռնեմ Մատլէնի երկու ձեռքերէն և պատուհանին մէջ քաշելով զայն, ցոյց կուտամ հորիզոնին թուխ ամպերը պատուող արշալոյսին կարմիր ճաճանչները, որոնք կ'երթային մարիլ Թաթաւլայի ստուերու ըրակներուն ետին խնալով:

— Որքան վախկոտ են սա կիները, մանաւանդ մայրապետացու աղջիկները, կ'ըսեմ յոխորտանքով, ճանկուտելու չարամտութեամբ անշուշտ անոր ներաշխարհը:

— Անցա՛ւ, անցա՛ւ, բան մը չունիմ... կը փափայ ու աչքերը խոշոր խոշոր բանալով կը նայի դէպի երկինք, ուրկէ արեւուն առաջին ճառագայթները ճշմարտութեան նշոյլներով կը սկսէին ողողել մեր պատրաքեկ հոգիները:

— Լուսցե՛ր է և մենք տակաւին հո՞ս ենք... կ'ըսէ Մատէն աշնայի հարցական եղանակաւ մը որուն մէջ ժամանակին շուտ անցնելուն վրայ ողբալու իդական թափանցիկ շեշտ մը դրուած էր:

— Դեռ ժամը չորս ու կէսն է, դիտել կուտամ բաճկոնակին գրպանէն դուրս քաշելով ժամացոյց մը որուն մեծ սլաքը տասնըմէկին վրայ կը հանգէր, իսկ փոքրը՝ հինգին:

Իրականութեան մէջ հինգին հինգ կար. ինչո՞ւ կը ստէի ուրեմն. թերեւս ժամանակը չահագործելու համար, թերեւս իր մեկնիլը արգելիլու համար, թերեւս զինքը քանի մը վայրկեան աւելի ունենալու համար, և թերեւս Աստուծոյ միջամտութեամբ ընդհատուած մարդասպանութիւնս լրացնելու համար:

Քսանը հինգ մեռած վայրկեաններու վրայ փշելով կենսատու շունչս՝ կեանք կուտայի անոնց, գերեզման դրկելու համար այդ միջոցին անմեղ ու սքանչելի սիրտ մը,

Ու հոն, պատուհանին մէջ, մեր աչքերուն մէջ մարդը բնութեան կայծերը իրար կը հանդիպին այս անգամ և իրար կը բռնկցնեն:

Ու այդ նուազուն նայուածքներուն նիւթական ճառագայթները, մագնիսային հոսանքներու նման իրար բաղխելով, իրարու կը մօտեցնեն մեր մար-

մինները՝ հակառակ մեր կամքին, հակառակ մեր վանողական ձգտումներուն և հակառակ մեր իրերա-մերժ մտածողութեան, որ, ջլատուած, իր ամբողջ կորույթ ու զօրութիւնը կեդրոնացուցած մեր բնագ-դին մէջ, բնախօսական անխորտակելի օրէնքներու հետեւութեամբ կը մղէր մեզ կուսական երջանկու-թեան ծոցը:

Սէրը իր բնագոյն ունի. ան դիտէ գտնել սրտին ճամբան տկար միջատի մը պէս, որ անխորտակելի կամքով մը, ան-վախօրէն կը քալէ իր նախասիրած ծա-ղիկին ծոցը:

Եւ հազիւ թէ մեր խմորակերպ չրթունքները կը թրծուէին իրարու մէջ... հազիւ թէ իր ձեռքերուն ջերմութիւնովը քրտնած, հազիւ թէ իր մազերուն հովաճորումովը վերացած, ահա յանկա՛րժ, սարսա-փահար, անգամ մը ևս կը բաժնուէինք իրարմէ՝ ճիշդ այն պահուն երբ խոժողողէմ մայրս՝ յոնքերը պուրս-տած, արկածասէր մօրեղբայրս՝ թեւերը չարժելով և չարահճի ևղբայրներս՝ քմծիծաղը քիթերնուն վրայ, զրանը մէջ մեր դէմը կը ցցուէին հոգէառ հրեշտակ-ներու նման:

Կեանքի մէջ տագնապալից վայրկեան-ներ կան ուր մարդ գետնին բացուիլը և իր ամօթապարտ անձին կլանուիլը կը խնդրէ Աստուծոյ:

Կը նմանինք ջայլամի մը որ վտանգի պահուն իր գլուխը աւազին մէջ կը խոթէ, իր տեսողութիւնը ծածկելու պատրանքովը հեռացնել կարծելով վտանգը:

Այնքան ետապաշտ ենք որ, Աստուծոյ ամենակարութեան կ'ապաւինինք այն ա-

տեն միայն երբ վտանգի մէջ ենք և կամ երբ զժրադողութեան մը զօհ կ'ըլլանք :

Յաճախ կ'ամէնանք մեր արժանապատուութիւնը վերաւորուած զգալնու համար և ո՛չ թէ մեր մէջ խղճի խայթի ծնունդ տուող արարք մը գործելնու համար :

Թերեւս հաստիւրութիւնը այն զգայազրկող հիւանդութիւնն է որմէ վարակուող հոգին բնաւ չի տառապիր :

Չորս կողմերնիս կը դառնանք և կը տեսնենք որ ամէն ոք բարոյագէտ կտրած է, բայց աչքերնիս կը փակենք՝ տեսնելով որ ոչ ոք կը գործադրէ իր պարտադրած բարոյական պատգամները :

Տեսայ սակայն համեստ մէկը որ բարոյագէտ մը չէր, բայց կը ջանար գործնական հողի վրայ դնել Քրիստոսի բարոյականը. ան խնդրեց ինէ անունը ծածկել բարոյագէտներէն, և խաչուեցաւ :

Պարոն Առաքինութիւնն էր ան :

Թերեւս բարոյականին մէջ բացարձակութիւն մը չի կայ, բայց միթէ աւելի մեծ չէ՞ այն մարդը որ կը հնազանդի կէտ առ կէտ բարոյական սկզբունքներու քան թէ այն որ զանց կ'ընէ զանոնք :

Առանց վաղորդայնի վերջալոյս մը :

Մօրս տեսողութենէն վրիպած ըլլալու չէր մեր գիրկընդխառնութիւնը որ ան առաջ անցնելով կանգ առաւ Մատլէնի առջեւ և անոր երեսն ի վեր թուքնելով հետեւեալ մահացու բառերն արտասանեց .

— Մայրապետ, հէ՛, անամօթ վռթկած :

Այդ վայրկեանէն սկսեալ բարոյական մահը մտած էր Մատլէնի ականջներէն ներս և ծակել անցնելով անոր սիրտը, կանգ առած էր թոքերուն առջեւ :

Այն օրէն ասդին ա'լ մէյ մըն ալ չտեսայ Մատլէնը, բայց իմացայ թէ անխիղճ որդի մը անողորք մայրը իր տունէն վռնտած էր զայն, հաւանականաբար նկատելով պատուէտ մը այդ «վռթկած»ը իր միւս երկու անչափահաս որդւոյ գլխուն :

Ջարմացայ թէ մայրս ինչո՞ւ զայրացաւ, պախաւակեց ու անուանարկեց զայն, մինչդեռ ինծի բան մը չըսաւ : Այդ զարմանքը հիացմունքի փոխուած է հիմա իմ մէջս, երբ կը տեսնեմ թէ մօր մը որդեւսիրական զգացումներուն մէջ անարդար այլ վսեմ կողմնակցութիւն մը կայ, ինչպէս արեւելեան բարոյականին մէջ այրերը կ'իներէն գերադաս համարելու արդար այլ նսեմ կողմնակցութիւնը կայ :

Մառի Մատլէն :

Խեղճանմեղութիւն, ընկերութեան խեղճ «վռթկած»ը, իմ խեղճ «աւետարանիչս», հոգեբանին խեղճ «Աստուած»ը :

Այդ թուականէն երկու տարի վերջ կ'ամուսնա-

նայի Անոր հետ զոր Մատեն («խօսեցեալ») անուանած էր:

Համբալս մոմէ նարնջածաղիկով մը զարդարելէ քանի մը օր վերջ, փոքր եղբայրս տեղեկացուցած էր ինձ թէ նոյն օրը Մատեն, որ իր մօրը հետ մեր փողոցին մէջ ուրիշ տան մը մէջ սենեակ մը վարձած էր, ձգած էր իր մօրենական քայքայուած բոյնը ու քաշուած Սալը Բաղարի Գլխակի տան Բոյրերու վանքը:

Անողորք ու անպէտ ընկերութիւնը, աւելի՛ ոճ-րագործ քան այս տողերը գրողը իր քսան տարեկանին, նետած էր զայն այն գերեզմանը ուր ապաստանող հոգիները մոմի մը պէս աստիճանաբար կը հալին ու կը լուծուին բարոյական մահուան լափիլ-զող բոցերէն:

Այդ տխուր ու անմխիթար թուականէն չորս տարի վերջը սեւ հողին կը յանձնէի կինս:

Ու սա խլեակին, սա սեւազգեստ խլեակին չի գտնելով գերեզման մը Պոլսոյ մէջ, երբ պալքանեան պատերազմին միջակէտը կը զրուէր, երբ օսմանեան կայսրութեան երիտասարդ ուժերը սպանդանոց մը հիմնելու կը զրկուէին, այն չըջանին երբ Թուրքիոյ հողը ցորենի տեղ արիւն կը փսխէր և երբ ձեռքերն մարդու գլուխ կը հնձէին, այն թուականին երբ վախ կար թէ արեւելքն ալ պիտի մասնակցի աշխարհաքանդ դաշնակցութեան, այն թուականին երբ հեռագրալուրերէ ուրիշ բան չէ՛ր կարդար Պարոն Արիւնարբութիւնը, այն թուականին երբ եսասիրական շահերը կառուղին եղած էին մարդկութեան վայրաշարժին և ո՛չ թէ մարդասիրական զգացումները, և վերջապէս այն թուականին երբ մեր կրակոյր աչքերը դէպի «Տիղմ»ը կը նայէին և ոչ թէ դէպի «Աստուած», կ'առնեմ կը քալեմ Պոլսէն, Սփինքսի աւազուտքին մէջ թաղելու համար մեռած սրտիս եսապաշտ գոյութիւնը:

Ուր երկինգ վրեժ կ'առնէ երկրեւն

Տարի մը վերջը Գահիրէի կեդրոնական թղթատան փոխ-ռէսթանթի պաշտօնեան հետեւեալ նամակը կ'երկարէր ինձ զոր հապճեպով կը բանայի ու կը կարդայի:

«Պարոն...»

«Երէկ Տօն Փիէթրօի ձեռքէն վերջին քամիւնիօնս առի: Այսօր սէօռ Գլօթիլտ Սանթա Մարիայի պատկերը մօտեցուց չրթունքներուս. համբուրեցի զայն: Կը պատրաստուիմ Անոր (վաղամեռիկ կինս) քով երթալու. հո՛ն, վերը պիտի գտնենք իրար: Եւ եթէ իմ ներկայութեամբս ձեր երկուքին հանգիստը խռովեմ, քաւարա՛ն կ'իջնեմ քու սիրոյդ համար:

«Ի՛նչ փոյթ եթէ այս նամակս չի հասնի ձեռքդ, դուն պիտի միանաս մեզի:

«Յետեւութիւն:

ՄԱՌԻ ՄՍՏՒԷՆ»

Տասնէ աւելի անգամներ կը կարդամ այդ աւետարանը և անկէ ի վեր կը մտածեմ. ու աչքերուս անբարբառ լեզուն, անհունին ուղղելով իր բոցերը, սապէս կը խօսի:

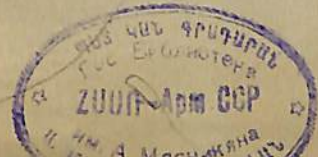
— Չէ՛, սուրբ հոգի, ես չի պիտի միանամ ձեզի, որովհետեւ իմ կոյր հաւատքիս մեռնող հոգին արժանի չէ վերապրելու ձերին քով:

Աստուածն էր ան, այսինքն «Սէր»ը:

Տիղմն էի ես, այսինքն՝ Ընկերութեան Մեծ Ճահիճին մէկ բեկորը:

Երկինք և երկիր:

«ԱՍՏՈՒԱԾ ԵՒ ՏԻՂՄ»:

Ճշմարտութիւն եւ Պիտակցութիւն .

Անա' Ընկերութեան Կողմնացոյցը :

50

916 4 6.7.

20 13

